

Deng Xiaopingi repressiivne pool tema 1983. aasta „Turgutust vajava ideoloogiarinde“ kõne analüüsi näitel

Leslie Leino

SISUKOKKUVÕTE

1983. aastal pidas Deng Xiaoping HKP Keskkomiteele kõne turgutust vajavast ideoloogiarindest, algtades sellega Hiinas vaimse saastumise vastase kampaania. Käesolevas artiklis esitatakse selle kõne teksti analüüs, mis aitab mõista Deng Xiaopingi vastuolulist pärandit. Uurimuse eesmärk on näidata, kuidas läänes tihti reformija ja Hiina avajana kujutatud Deng Xiaoping toetas tegelikult jõulist ideoloogilist kontrolli ja pooldas 1980. aastate Hiinas levinud vabaduste represseerimist. Radikaalsete majandusreformide elluviimisele vaatamata ei pooldanud Deng lääne tüüpi demokraatiat ega turumajanduslikku kapitalismi, vaid kasutas turumajanduslike tingimuste loomist Hiina Kommunistliku Partei (HKP) päästmiseks ja kommunistliku Hiina riigi tugevdamiseks. Deng Xiaoping rõhutas, et Hiinas ei saa mitte mingil juhul lubada lääneliku elulaadi vohamist. Uurimus keskendub Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne põhjalikule analüüsile koos tähtsamate lõikude tõlgete ja HKP terminoloogia selgitamisega. Allikatena on kasutatud peamiselt hiina ja ingliskeelseid originaaltekste, sealhulgas Deng Xiaopingi kõnede ametliku kogumikku. Artikkel koosneb kahest osast: esimeses osas antakse ülevaade Deng Xiaopingi pärandist ning teises osas esitatakse tema 1983. aasta kõne teksti analüüs.

MÄRKSONAD:

Deng Xiaoping, vaimne saastumine, kampaania, repressiivsus, sotsialism Hiina eripäraga, „humanistlik“ demokraatia, kõneanalüüs

LESLIE LEINO MA, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi külalisteadur; tema peamine uurimisteema on Hiina RV välispoliitika partei- ja riigijuhtide kõnede ning meedianarratiivide terminoloogilise analüüsi kaudu

E-post: lesliel83@hotmail.com

ABSTRACT

Repressive side of Deng Xiaoping. Analysis of his 1983 speech „How to strengthen the ideological front“

In 1983, Deng Xiaoping gave a speech about the need to strengthen the ideological front, thereby launching in China campaign against “spiritual pollution.” In this article, I conduct an in-depth analysis of this speech to better understand Deng Xiaoping’s controversial legacy. The aim of the research is to demonstrate how, contrary to the image often portrayed in the West of Deng Xiaoping as a reformer and the “opener” of China, he in fact supported strong ideological control and endorsed the repression of freedoms that were spreading in China during the 1980s. Despite implementing radical economic reforms, Deng Xiaoping did not advocate for Western-style democracy or free-market capitalism in Western terms. Instead, he used the creation of market economy conditions as a means to save the Chinese Communist Party (CCP) and to strengthen the communist Chinese state. Deng Xiaoping emphasized that the spread of the Western way of life must not be allowed under any circumstances in China. In this research, the focus is laid on detailed analysis of Deng Xiaoping’s 1983 speech, including translations of key sections and explanations of CCP terminology. Sources I have used are mainly Chinese- and English-language original texts, including the official collection of Deng Xiaoping’s speeches. The analysis is divided into two parts: first, an overview of Deng Xiaoping’s legacy, and then followed by a thorough analysis of Deng Xiaoping 1983 speech.

KEYWORDS:

Deng Xiaoping, spiritual pollution, campaign, repression, Chinese-style socialism, “humanistic” democracy, speech analysis.

LESLIE LEINO MA, visiting researcher of the School of Humanities, Tallinn University; his main field of research is Chinese foreign policy through terminological analysis of the speeches of Chinese party and state leaders, and media narratives

E-mail: lesliel83@hotmail.com

Sissejuhatus

Pärast Mao Zedongi surma 1976. aastal oleks Hiina tänapäevane ajalugu võinud konkureerivate väärtuste ja ideede paljususe tõttu kujuneda praegusest hoopis teistsugusemaks. Ometi suutis Hiina Kommunistlik Partei (HKP) tänu reformimeelse juhi Deng Xiaopingi oskuslikele valikutele kriisist välja tulla ja leninistlik repressiivne riigiparaat jätkas riigi valitsemist. 1980. aastad on Hiina-uuringute jaoks põnev periood, sest just sellel lühikesel ajajärgul levisid HKP ametliku poliitika kõrval kõige jõulisemalt alternatiivsed ideoloogilised vaated. See oli aeg, kui Hiina avalikkuses levisid teiste ideede seas üleskutsed võtta edasise arengu aluseks läänelik demokraatia ja turumajanduslik kapitalism. Mõistagi ei olnud HKP selliste üleskutsetega nõus ning läbi terve kümnendi tegeldi süsteemaatiliselt lääneliku demokraatia häälekate toetajate mahasurumise ja represseerimisega. Repressioonide algatajana oli keskne roll Deng Xiaopingil, kelle 1983. aasta kõne¹ turgutust vajava ideoloogiarinde toetuseks vallandas samal aastal kampaania vaimse saastumise vastu.²

Uurimuse eesmärk on analüüsida Deng Xiaopingi 1983. aasta kõnet. Deng Xiaopingi kui reformija ja Hiina maailmale avaja kuvandi taustal tuuakse esile tema karmim pool ehk tema soov suruda HKP ainuvõimu püsijäämise nimel jõuliselt maha konkureerivad ideoloogilised ja poliitilised vaated. Analüüsi tulemusel väidan, et kuigi Deng Xiaoping viis Hiina majanduses ellu radikaalsed reformid, ei olnud ta lääne mõistes demokraat ega soovinud üle võtta läänelikku arusaama demokraatiast ja turumajandusest. Tema alustatud majandusreformide eesmärk oli päästa HKP ning rakendada turumajanduslikud vahendid kommunismi teenistusse, et rajada kaasaegne ja võimas Hiina riik. Deng Xiaopingi kasutas HKP ainuvõimu kaitseks korduvalt argumenti „partei kadudes kaob ka riik“³, andes selgelt mõista, et alternatiivid HKP-le ja kommunistlikule ideoloogiale on välistatud. Partei kadumise all on mõeldud senisest HKP valitud marksistlikust põhiliinist kõrvalekaldumist ning ohtu, et HKP otsustab end ideoloogiliselt põhjalikult reformida ja valida lääneliku arengutee. Uurimuse põhiargument on, et lääneliku arengutee ja elulaadi valik oli Deng Xiaopingi nägemuse kohaselt Hiina jaoks täielikult välistatud ning

1 Kõne täispealkiri oli „Partei pakilised ülesanded organisatoorsel ja ideoloogilisel rindel“ (党在组织战线和思想战线上的迫切任务).

2 Hiina keeles on kampaania otsetõlkes „vaimsest saastumisest puhtaks tegemine“ (清除精神污染), kuid kampaania sisu ja olemust arvestades võiks seda keeliliselt arusaadavamalt tõlkida kui „vaimse saaste hävitamine“.

3 Vt lähemalt viide 29.

nende ideede kandjate represseerimine Deng Xiaopingi seisukohtalt igati õigustatud. Uurimus näitab, et Deng Xiaopingi püüd suruda alla HKP ametlikule ideoloogiale alternatiive pakkuvad vaated ei olnud vaid ühekordne avaldus. Tegemist oli sügava veendumusega, et HKP peamisele ideoloogiale ei kavatseta sallida ühtegi alternatiivi. Kuigi Deng Xiaoping esines selliste seisukohtadega korduvalt, ei ole käesoleva uurimuse eesmärk kõiki tema väljaütlemisi refereerida, vaid keskenduda just 1983. aasta kõnele, mis algatas kampaania vaimse saastumise vastu.

Empiirilisele metodoloogiale tuginedes keskendub uurimus Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne repressiivsusele viitavate kohtade tõlkimisele ning HKP terminoloogia selgitamisele ja tõlgendamisele.

Uurimuse allikatena on kasutatud eri keeltes algallikaid, peamiselt hiina- ja ingliskeelseid tekste. Analüüsitav Deng Xiaopingi kõne on leitav ka internetist, kuid selles töös on kasutatud Hiinas monograafiana ilmunud Deng Xiaopingi ametlike kõnede valimikku. Artiklis esinevatesse alaviidetesse on lisatud täiendavaid kommentaare, eriti Deng Xiaopingi pärandi konteksti lahti mõtestavas esimeses osas. Ühelt poolt on alaviidete rohkuse eesmärk täiendada väiteid ja fakte lisaaspektidega, teiselt poolt aga hoida ära põhifookuse hägustumine, mida nende teemade teksti sisse kirjutamine kaasa tooks. Osa lühematest kommentaaridest ja täpsustustest on tervikteksti loetavuse jälgitavuse huvides siiski jäetud sulgudesse.

Uurimus koosneb kahest osast. Kõigepealt antakse lühike ülevaade Hiina poliitilisest olukorrast kultuurirevolutsiooni lõpuks 1976. aastal, et luua taustsüsteem ja panna Deng Xiaopingi pärandi õigesse konteksti. Hiina oli oma poliitiliste valikute tulemusena viinud end laostunud majandusega rahvusvahelisse isolatsiooni, mistõttu vajati Mao Zedongi surma järel karismaatilist juhti, kes suudaks ellu viia radikaalseid reforme. Selleks meheks sai kultuurirevolutsiooni ajal põlu all olnud reformimeelne Deng Xiaoping, kes pälvis läänes tänu oma pragmaatilistele otsustele ning kapitalismi elementide ja kommunistliku poliitika põimimisele ülistavaid tiitleid. Uurimuse teises osas esitatakse Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne põhjalik analüüs, millest ilmneb väga selgelt Deng Xiaopingi vaadete repressiivne iseloom. Oraatorliku üleskutsega esinedes oli ta täielikult veendunud lääneliku ehk „humanistliku“ demokraatia toetajate mahasurumise põhjendatuses.

Deng Xiaopingi pärand

Hiina partei- ja riigijuhi Mao Zedongi surma järel 1976. aastal oli Hiina pärast 10 aastat kestnud kultuurirevolutsiooni (1966–1976) ebaõnnestunud poliitika tulemusel ühiskondlikult ja majanduslikult laostunud. ÜRO hinnangul platseerus Hiina majandus 1976. aastal ühe elaniku SKP näitaja järgi pärast aastaid kestnud langust 187 riigi seas 173. kohale, jäädes samale tasemele selliste Aafrika riikidega nagu Mali, Tšaad ja Malawi.⁴ Peale selle oli Hiina end kultuurirevolutsiooni aktiivse perioodi lõpuks 1969. aastal viinud välispoliitilise tegevuse sisulise peatamise tõttu peaaegu täielikku rahvusvahelisse isolatsiooni. 1969. aastal esines Mao Zedong kuulsa tõdemusega: „Me [Hiina] oleme nüüd nii ükski, et mitte keegi ei tee meist enam välja“.⁵ Ilmselt pidi Hiina enda päästmiseks midagi ette võtma. Sellele järgnes rahvusvahelisest isolatsioonist väljapääsu otsimine, mille nurgakiviks oli 1971. aastal ÜRO-s esindajakoha saamine Taiwani ehk Hiina Vabariigi asemel „Hiina“ nime all ning suhete normaliseerimiskatsed senise peamise vaenlase Ameerika Ühendriikidega.

Kultuurirevolutsiooni kaosele vaatamata tehti Hiinas veel Mao Zedongi eluajalgi katseid riiki vähemalt stabiliseerida või isegi majanduslikult reformida. Peamiseks uuendusmeelseks parteitegelaseks tõusis Deng Xiaoping, kes oli majanduse reformimise katsetega tulnud korduvalt välja juba Mao Zedongi eluajal.

1978. aastal Hiina kõrgeimaks juhiks⁶ tõusnud Deng Xiaoping oli juba kultuurirevolutsiooni algetapis koos presidendi tiitlit⁷ kandva Liu Shaoqiga püüdnud Mao Zedongi poliitikale vastu töötada, et riigi majanduslikku kaost mingilgi määral stabiliseerida. Nii saatsid nad 1966. aastal üle riigi laiali töögrupe ülesandega takistada Mao Zedongi poliitika täiemahulist rakendamist.⁸ Need katsed Hiina majandust halvimast päästa Deng Xiaopingil siiski ei õnnestunud, kuid aastal 1975 tegi ta uue katse, tulles Hiina

4 United Nations Database 2022. <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Basic>, vaadatud 02.12.2024.

5 我们现在孤立了，没有人理我们了。Chu ja Jin 2008: 50.

6 Formaalse ametinimetusega ajutiselt loodud Nõuandva Keskkomisjoni juhataja–中央顾问委员会主任, lühendatult 中顾委主任, mille HKP asutas väidetavalt selleks, et välistada ühe isiku eluaegne valitsemine ja tagada sujuv parteijuhtimise üleminek (Deng Xi 2007a: 414), kuid mis Deng Xiaopingi ja teiste komisjoni liikmete puhul ei pidanud „halli kardinali“ juhtimisstiili tõttu tegelikkuses siiski paika (Saich 2004: 66).

7 Hiinakeelseks terminiks on siiski 主席, mille all mõeldakse HKP terminoloogias eelkõige „esimeest“, kuid läänes ja ingliskeelses Hiina kirjanduses on Hiina riigi esimehe (国家主席) vastena ekslikult kasutusel termin „president“. 主席 ehk esimees kasutatakse hiinakeelses kirjanduses sotsialistlike ja kommunistlike riikide puhul, nagu Laos, Kuuba, Vietnam ja Põhja-Korea. Samamoodi näiteks HKP Sõjaväe Keskkomisjoni esimees (中央军委委员会主席). Lääne presidentide kohta kasutatakse Hiinas aga terminit 总统, mida on samuti kasutatud näiteks sotsialistliku Tšehhoslovakkia ja Rumeenia puhul, kuid mitte kunagi Hiina puhul.

8 Qi ja Yang 2007: 333).

majanduse reformimiseks välja „täiemahulise korrastamise“ poliitikaga, mis jäi aga samuti tulemusteta.⁹

1970. aastate keskpaigaks olid ootused asendada senine laostav poliitika reformidega Hiina ühiskonnas juba laiemalt levinud ning Deng Xiaopingi katseid majandust päästa saatis tõenäoliselt suurem varjatud ühiskondlik toetus juba kultuurirevolutsiooni ajal. Näiteks 1976. aasta jaanuaris haiguse tõttu surnud mõõdukaid reforme toetava peaminister Zhou Enlai mälestusüritustele kogunenud rahvahulga korraldasid suuremates Hiina linnades – sealhulgas Pekingis, Nanjingis, Hangzhous, Zhengzhous ja Taiyuanis – enneolematuid meeleavaldusi, kus esitati üleskutseid vabaneda riiki juhtivast „nelikjõugust“.¹⁰

Pärast Mao Zedongi surma 1976. aastal jätkus kaoseolukord Hiinas veel mõnda aega, kuid üsna pea rehabiliteeriti Deng Xiaoping. Tema juhtimisel võeti 1978. aasta detsembris toimunud HKP Keskkomitee 11. koosseisu kolmandal plenaaristungil vastu Hiinat uude arenguetappi viiv põhjalik reformikava. Tänu nendele ulatuslikele reformidele on uue kursi võtnud Deng Xiaoping pälvinud mitmeid ülistavaid tiitleid, nagu „maoismi lammutaja“¹¹, „visionäär“¹², „Hiina tõusu arhitekt“¹³, „Hiina ühiskonna aluspõhimõtete reformaator“¹⁴, „Mao kui iidoli pildi lõhkuja“¹⁵, „vabastaja“¹⁶, „suunamuutja“¹⁷, „jumaliku tõukega turukapitalistliku Shenzheni rajaja“.¹⁸ Läänes on tema poliitikat üsna laial kõlapinnal iseloomustatud loosungiga „rikkaks saamine ei ole patt“¹⁹, mis rõhutab ilmekalt kommunistliku Hiina kapitalismiihaluse oksüümoronilikku ideoloogiavaba pragmatismi.

Deng Xiaopingi poliitika tituleerimine ideoloogiavabaks pragmatismiks hakkas läänes levima juba 1980. aastate alguses.²⁰ See oli enne, kui

9 Samas: 434. Hiina keeles on selle poliitika nimetus 全面整顿.

10 Samas: 446; Keay 2009: 531. Hiina keeles on „Nelikjõuk“ 四人帮 ehk neljast isikust koosnev grupp, kes juhtis HKP-d ja riiki Mao Zedongi viimastel eluaastatel tema enda heakskiidul, püüdes täide viia maoistlikke visioone, kuid kes olid laostava Kultuurirevolutsiooni tõttu langenud suure osa rahva silmis tugeva põlu alla.

11 Terrill 2006: 51.

12 Rittenberg, Perry *et al.* 2008: 151.

13 Kyng 2006: 12.

14 Kissinger 2000: 878.

15 Baracs 1991: 147.

16 Holm ja Lykketoft 2008: 63. 63. Mõeldud on vabastajat Kultuurirevolutsiooni-aegsest mentaalsest rõhumisest ja poliitilisest survest. Taani keeles „befrieren“.

17 Boden 2010: 68. Hollandi keeles „koerswijziging“.

18 Fishman 2009: 100.

19 Keay 2009: 533. Hiina keeles on see väljend 要致富不是罪过, mille Deng Xiaoping ütles 1986. aastal USA ajakirjanik Mike Wallace'ile antud intervjuus. Väljend on leitav internetist aadressil http://www.qstheory.cn/books/2019-07/31/c_1119485398_56.htm ja Deng 2007b: 172. Eesti keelde on väljendit näiteks veel tõlgitud „rikkaks saada on uhke“ (Roberts 2007: 271).

20 Langeland 1981: 274. Autor kirjutab, et pärast Deng Xiaopingi võimuletulekut „olid majanduse ja teiste ühiskonna sektorite võtmesõnadeks pragmatism ja ideoloogivaba [poliitika]“ (... og pragmatikk og ikke-ideologi var stikkordet for det økonomiske liv såvel som i andre sektorer av samfunnslivet).

Deng Xiaoping võttis 1982. aasta septembris peetud kõnes uue Hiina arengumudeli tunnusnimetusena kasutusele sotsialism Hiina eripäraga,²¹ kus kapitalism pandi teenima kommunismi²², mis Mao Zedongi doktriinalsest kommunistlikust mudelist erinedes justkui sarnaneks lääne turumajandusliku elulaadiga. Hiina pragmaatiline ja ideoloogivaba kuvand on pärast Deng Xiaopingi majandusreforme aastakümneid edasi kandunud, kulmineerudes 21. sajandi alguses lausa rahu kuvandiks.²³ Paralleelselt levisid samal ajal läänes seisukohad, et majandusreforme läbi viivas Hiinas toovad läänele avanemine ja turumajanduslike sugemete juurutamine kaasa Hiina demokraatiseerumise orienteeruvalt aastaks 2020.²⁴ Avalikkuses levinud reformaatori kuvandi varjus oli Deng Xiaoping aga veendunud HKP ainuvõimu toetaja ja päästja, kellel polnud kunagi plaaniski võtta üle läänest pärit kapitalistlik ühiskonnamodel.²⁵ Deng Xiaopingi reformaatoriks nimetades peaks tegelikult meeles pidama, et tema eesmärk ei olnud muuta Hiinat vabamaks ühiskonnaks ega võtta üle eraettevõtlusel põhinevaid vabaturumajanduslikke põhimõtteid, vaid ta soovis päästa HKP ning hoida selle repressiivaparaati majandusreformide toel edasi toimimas.

Majandusreformide juurutamine ja Hiina ühiskonna laiaulatuslik restruktureerimine on vaid Deng Xiaopingi üks külg. Pealtnäha radikaalse

21 Hiina keeles: 中国特色社会主义. 1984. aastal ilmus Deng Xiaopingi Hiina eripäraga sotsialismist esmakordselt terve raamat pealkirjaga «建设有中国特色的社会主义». Selle majandusmudelit tähistava termini on Deng Xiaopingilt pärandusena üle võtnud tema järglane Jiang Zemin ja praegune Hiina riigipea Xi Jinping. Jiang Zemin ütles 1997. aastal XV parteikongressil peetud kõnes, et Deng Xiaopingi sotsialism Hiina eripäraga tuleb viia 21. sajandisse (Jiang 2006b: 1.) Kõne pealkirjaga «高举邓小平理论伟大旗帜，把建设有中国特色社会主义事业全面推向二十一世纪» [„Deng Xiaopingi teooria suurt lippu kõrgel hoides viime 21. sajandil igakülgsele edasi Hiina eripäraga sotsialismi ülesehitamist“] on täispikkuses leitav nimetatud kogumikust lk 1–49. Xi Jinping on 2013. aastal pärast partei peasekretäriks saamist ühes oma kõnes öelnud, et tee valik on HKP püsimisel tähtsaim küsimus ja Hiina eripäraga sotsialism sellel teel vältimatu valik (Xi 2021: 21). Kõne pealkiri oli «毫不动摇坚持和发展中国特色社会主义» [„Vankumatult järgida ja arendada Hiina eripäraga sotsialismi“] ning see on leitav samas teoses lk 21–24.

22 Deng 2007a: 3; Deng 2007b: 139.

23 Näiteks külma sõja kontekstis palju refereeritud USA endine riikliku julgeoleku nõunik Zbigniew Brzezinski nimetas oma 2004. aastal avaldatud raamatus Hiinat „increasingly pragmatic and non-doctrinal“ refereerides globaalsest rahust rääkivat Hiina Rahvavabastusarmee ajalehe *Jiefangjun Bao* 04.02.2002 kuupäeva artiklit (Brzezinski 2005: 111). Samal ajal hakati Hiinas laiemalt rääkima rahumeelsest maailmast ja Hiina rahumeelsest arengust. Hiinas kasutusele võetud loosung „rahumeelne areng“ (和平发展) kasvas välja 2003. aasta Bo'ao forumil ametlikult kasutatud loosungist „rahumeelne tõus“ (和平崛起), kuid sõna „tõus“ ei lubanud Hiina juhid võimaliku sõjakuse maine tõttu edaspidi kasutada (Guo 2006: 1). „Rahumeelse arengu“ kontseptsioon oli Deng Xiaopingi doktriini „varja enda võimeid, oota oma aega“ (韬光养晦) jätk (samas: 2). Hiina partei- ja riigijuht Jiang Zemin pidas rahumeelsest uuest sajandist kõne 2002. aasta aprillis Saksaamaa visiidi ajal (Jiang 2006b: 472–478). Xi Jinping on öelnud, et „rahumeelne areng“ on Hiina strateegiline valik (Xi 2021: 247).

24 Näiteks 1999. aastal ilmunud teoses „Suur buum: visioonid saabuvaks külluseajastuks“ (tõlge eesti keelde 2000. aastal) kirjeldatakse vabaturumajanduse ja demokraatia triumfi kommunismi ning sotsialismi üle Hiinas 1990. aastatel (Schwartz et al. 2000: 111–112). Samas raamatus ennustatakse järgmiseks 20 aastaks Hiina avanemist maailmale ja isereguleeriva demokraatia saabumist (samas: lk 132–133).

25 Deng Xiaoping on selle ise välja öelnud näiteks oma 1982. aasta kõnes: «决不允许资产阶级生活方式在我国泛滥» (tõlkes: „Mitte mingil juhul ei luba [ma] oma riigis kapitalistliku klassi elumudeli vohamist“) (Deng 2007b: 3).

vastandumise tõttu Mao Zedongile on just see pool suutnud saavutada dominantse rolli Deng Xiaopingi pärandi käsitlemisel ning aidanud see läbi seadustada nüüdis-Hiina pragmaatilist ja targalt kalkuleerivat rahvusvahelist mainet. Süüvides radikaalseid ühiskondlikke muutusi kompivasse 1980. aastate Hiina ajalukku ja analüüsides põhjalikumalt Deng Xiaopingi toonaseid otsuseid, avaneb glorifitseeritud reformaatorist märkimisväärselt süngem pilt, millele on teda käsitledes pööratud märksa vähem tähelepanu.

Deng Xiaopingi pärandit käsitledes keskendutakse tihti eeskätt turumajanduslike tingimuste loomisele tema põhjalike majandusreformide kaudu. Siiski ei olnud Deng Xiaopingi eesmärk võtta üle läänelikku majandusmudelit, veel vähem lääne väärtusi, vaid ta lähtus eeskätt vajadusest päästa HKP ning garanteerida tugeva majanduse ülesehitamisega partei ja selle ainuvõimu püsijäämine. Dengi sõnul oli majandust vaja reformida partei kestvuse nimel.²⁶

Lisaks kirjutab Hiina julgeolekuministeeriumi alla kuuluva mõttekoja Hiina tänapäeva rahvusvaheliste suhete instituudi (CICIR²⁷) professor Chu Shulong, et 1980. aastatel mõisteti Hiinas, et riigi suveräänsust saab kaitsta vaid reaalsele jõule toetudes ning teiste riikide austuse pälvib vaid võimsusega.²⁸ See ilmestab 1980. aastatel Hiinas toimunud debatte ja ootusi riigi rahvusvahelise positsiooni taaskoostamiseks, mis oli võimalik vaid majandusliku võimsuse suurendamise ning ühe partei tsentraliseeritud juhtimissüsteemi tõhusta rakendamisega.

Seega võib üsna kindlalt öelda, et pärast laostavat kultuurirevolutsiooni ei vajatud Hiinas majandusreformi mitte riigi avanemiseks lääne väärtustele, vaid kommunistliku režiimi tugevdamiseks ja HKP jätkusuutliku ainuvõimu tagamiseks. Majandust elavdavad reformid ja kapitalismi-sugemete juurutamine olid Deng Xiaopingi jaoks kalkuleeritult läbi mõeldud meetmed partei päästmiseks ning selle ainuvõimu tagamiseks. Deng Xiaoping on korduvalt kasutanud HKP propagandistliku retoorika põhiargumenti, et kui kaob partei, siis kaob ka riik.²⁹

26 Zheng 2010: 67.

27 China Institutes of Contemporary International Relations (中国现代国际关系研究院).

28 Chu ja Jin 2008: 39. Hiina keeles: «... 20世纪80年代...人们开始更多地相信主权靠实力才能捍卫, 尊严靠强大才能保障, 因此认为发展综合国力才是中国搞好对外关系的基础» (tõlge: „...1980. aastatel... hakkasid inimesed tugevamalt uskuma, et suveräänsust saab kaitsta ainult jõuga ja väärikust saab tagada ainult võimuga. Seetõttu uskusid nad, et igakülgse riikliku tugevuse arendamine on Hiina heade välissuhete alus“).

29 Hiina keeles 亡党亡国. Vt. näiteks: Deng 2007a: 143 ja 397.

Hiina eripäradega sotsialism rakendas parteisüsteemi kestvuse püüdlisel kapitalistlikke vahendeid, mille eesmärk oli teenida HKP võimul püsimise huve ning – nagu üsna pea selgus – teha seda vajaduse korral repressiivsete meetoditega. Partei ideoloogia ja poliitika kehtestamisel asuti 1980. aastate alguses paralleelselt majandusreformidega suruma maha alternatiivseid arengumudeleid välja pakkuvaid isikuid ning ideid. Hiinas hakkasid riigi avanedes ja lääne mõjutuste tulemusel levima HKP ametlikest seisukohtadest erinevad tõlgendused demokraatiast ning sotsialismist, kuid oma ainuvõimu kehtestamiseks pidi HKP alternatiivsed tõlgendused summutama. Põhifookus keskendus läänest pärit mõistele „humanistlik“ demokraatia³⁰ ning Hiina ühiskonnateadlased uurisid HKP ühe võimaliku tulevikusuuna valimisel Rootsi sotsiaaldemokraatliku mudeli Hiinale kohaldamise võimalikkust.³¹ „Humanistlik“ demokraatia oli termin, mille kritiseerimisel võttis korduvalt sõna ka Deng Xiaoping ja mida vaadeldakse ka järgnevas kõne teksti analüüsis.

Deng Xiaopingil oli alternatiivsete vaadete mahasurumisel keskne osa. Hiinat põhjalikult muutnud majandus- ja sõjaväereformide kõrval on Deng Xiaopingi pärandiks ka teisitimõtlejate pidev mahasurumine kõigi 1980. aastate jooksul. HKP ridades ja riigis laiemalt oli tahe reformide järele olemas, kuid Deng Xiaopingi süstemaatiline tegevus surus selle korduvalt alla. Repressiivsuse kulminatsiooniks kujunes Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne ideoloogiarinde korrastamisest ja vajadusest kehtestada partei võim otsustavas võitluses lääneliku humanistliku demokraatia vastu.

Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne analüüs

Pärast 1978. aasta detsembris toimunud Hiina Kommunistliku Partei (HKP) keskkomitee 11. koosseisu kolmandat plenaaristungit võttis Hiina Rahvavabariik (HRV) suuna põhjalikele reformidele partei, sõjaväe ja riigi³² uuendamiseks ning avamiseks välismaailmale. Kui kultuuri-revolutsiooni (1966–1976) järgsetel esimestel aastatel keskenduti selle põhjustatud majanduskaose likvideerimisele ning riigi tööstuse, rahanduse ja ekspordi taastamisele, siis üha rohkem hakati põhjalikke muutusi läbivas parteis ning ühiskonnas pöörama tähelepanu ideoloogilisele kontrollile,

30 人道主义民主.

31 Zou 2013: 3.

32 HKP poolt rangelt kontrollitud avaliku sõnakasutuse kohaselt rõhutatult just selles järjekorras.

et maandada muudatustega kaasnevaid sisepingeid ja erimeelsusi. Sellest lähtuvalt esineski tollane HRV juht Deng Xiaoping (formaalse ametinimetusega nõuandva keskkomisjoni juhataja) 1983. aasta oktoobris HKP keskkomitee 12. koosseisu täiskogul ühe tähtsama ideoloogilist kontrolli või siis luulelisemalt väljendades „mõtteselgust“ rõhutava kõnega.

Kõne on avaldatud Deng Xiaopingi kolmeosalises tähtsamate kõnede kolmandas köites lehekülgedel 36–48³³ ja on võrguversioonina ligipääsetav HRV reformipoliitikale pühendatud *online*keskkonnas Reform Data.³⁴ See analüüs on läbi viidud raamatus avaldatud kõne teksti põhjal ega garanteeri, et võrgu- ja trükiversioon on sõna-sõnalt identsed. Kõne pealkiri on „Partei viivitamatud ülesanded organisatoorsel ja ideoloogilisel rindel“ (《党在组织战线和思想战线上的迫切任务》).

Deng Xiaoping pidas selle kõne HKP ajaloo vältel reeglina sügiseti toimuval HKP keskkomitee täiskogu iga-aastasel korralisel istungil. See on iga viie aasta tagant toimuva, HKP juhtkonda valiva ja kinnitava parteikongressi järel tähtsuselt teine istung. Keskkomitee täiskogu istungilt võtavad osa kõik selle alalised ja asendusliikmed, keda on eri koosseisudes eri arv, mis enamasti jääb 300 ja 400 vahele. 1983. aasta oktoobris toimunud 12. koosseisu keskkomitee täiskogu teisel plenaaristungil oli märgiline tähendus, sest aasta varem oli koos HKP uue juhtkonnaga kinnitatud siiani kehtiv HRV uus põhiseadus ning riik oli võtnud täielikult uue majandusliku ja poliitilise kursi. 1983. aasta teise plenaaristungi eesmärk oli kinnistada koos Deng Xiaopingi reformide institutsionaliseerimise ja juurutamisega ideoloogiline kontroll. Keskkomitee iga-aastased täiskoguistungid annavad erinevatele töögruppidele ja HKP juhtkonna igapäevast korralist tegevust koordineerivale keskkomitee poliitbüroole ülesanded eeloleva aasta tegevusteks ning Deng Xiaopingi 1983. aasta oktoobris peetud kõne ideoloogiarinde korrastamisest juhatas sisse töögruppide distsiplinaarse ja ideoloogilise kontrolli tegevuse.

Kõne sihtgrupiks on HKP juhtkond. Kui parteikongressi peetakse rohkem kui 2000 delegaadi ees ning sõnavõttud koos kinnitavate raportitega keskenduvad pikaajsematele üldsuundadele, siis keskkomitee täiskogu istungid on kitsama ringi arutelud, kus edastatakse palju täpsemini sihitud sõnumeid. Need võivad tihti olla kriitilisema sisuga ja nõuda kohest reageerimist. Seega oli Deng Xiaopingi kõne eesmärk

33 Deng 2007b: 36–48.

34 Hiina reformiteabe andmebaas 1983

teadlikult ajastust ja kohta valides distsiplineerida ideoloogiliselt partei juhtkonda ning anda neile ülesanne kanda sõnum edasi partei madalamatele tasanditele üle riigi (see tuleb välja ka kõne lõpus, lk 46). Sarnaste vertikaalsete sõnumite edastamine on HRV-s tavapärane, kuid eristada tuleb kogu ühiskonnale mõeldud sõnumeid HKP-le mõeldud sõnumitest. Keskkomitee täiskogu istungil kõne pidamine viitab selgelt soovile anda süsteemne parteihierarhiline ülesanne, mille täitmisel peab olema kindel järeleandmisteta tulemus. Seevastu kogu ühiskonnale mõeldud sõnumid võivad kõlada täiesti erinevatel üritustel ja aegadel ning peavad saama suurt meediakajastust.

Deng Xiaoping alustab oma kõnet teemapüstitusega „partei korrastamisest“ (整党). Ta ütleb keskkomitee alaliste ja asendusliikmete ees, et „vajaduse partei organisatoorset tegevust korrastada on HKP juba varem heaks kiitnud ning kõik on selle dokumendiga tutvunud, kuid edasi peame rääkima partei teenäitavast rollist ideoloogiarindel“.³⁵ See tähendab, et kõigepealt tuleb partei korrastamisel rääkida formalismist.³⁶ Deng Xiaoping ütleb, et aasta eest toimunud parteikongressil, kus kinnitati truudust marksismile ja pälviti ühiskonnalt heakskiit partei juhtrollile, asuti tegelema partei suuniste juurutamisega. Kuigi see saavutas paljudes inimestes rahulolu tekitanud tulemusi, figureerivad parteiliikmete seas endiselt nii kümne aasta pikkuse kaootilise kultuurirevolutsiooni kui ka uue ajastu põhjalike reformide vastureaktsioonina tekkinud negatiivsed elemendid.³⁷ Seejärel osutab Deng Xiaoping konkreetselt „kolmandatele isikutele“ (三种人 ehk „kontrevolutsioonilistele juhtkujudele“, nagu Mao-aegne kaitseminister Lin Biao, Mao Zedongi abikaasa Jiang Qing jt), kes soovisid ametliku narratiivi järgi hoida parteid vasakradikaalsel kursil, kuid tegelikkuses toimib see partei ainuvõimu konsolideeriva mehhanismina: vastandumise kaudu konstrueeritakse välisvaenlane, mis suunab HKP liikmeid joonduma ametliku ja normatiivse ideoloogiaga.

Deng Xiaopingi sõnul on kõige ohtlikumate elementide ehk „kolmandate isikute“ poolt partei põhijoont eirav tegevus toonud kaasa majanduskuriited ja egoistlikud ihalused, mis on kahjustanud partei suhteid rahvaga.³⁸ Osutamine kahjustunud suhetele rahvaga võib esmapilgul tunduda tühi retoorika, kuid see viitab arusaamale, et ainuvõimu viljelev autoritaarne

35 Deng 2007b: 36.

36 过场 on termin, mis otsetõlkes tähendab „lavatsemine“ ehk teatraalsus, ebasiiras tegevus. Laval toimuv reaalse sisuta näitemänguline tegevus.

37 Hiina keeles 消极东西 – tõlkes „passiivsed asjad“, kuid partei sõnavaras „kergesti mõjutatavad isikud, siseopositsiooni käsilased, passiivne mass, kes suretab kogu progressi“ (Deng 2007b: 36).

38 Deng 2007b: 37.

süsteem peab rahva silmis oma legitiimsuse pälvimiseks käituma eksima-tult. Rahva eriti suure tähelepanu pälvivad just majanduskuriteod ja pillav elustiil (nagu Deng Xiaoping osutabki), sest tavakodanike seas levinud arusaama kohaselt on riigivarade kuritarvitajad eeskätt just parteiliikmed, kes kipuvad oma positsiooni ära kasutama korruptiivsel eesmärgil. Sama-sugune probleem on HKP-d saatnud läbi terve saja-aastase ajaloo. HKP reageerib senini maine kahjustamisele väga tundlikult ning on valmis avalikku hukkamõistu rakendades pidama rahva ees meedia kaudu n-ö avalikke hukkamisi, tahtes demonstreerida soovi puhastuda. Samas tuleb olla tähelepanelik ja hoida vaim terav, sest majanduskuritegude eest karis-tamise tegelik motiiv võib olla vaid ettekääne oma vastaste vaigistamiseks. Sellist taktikat on näiteks väga ulatuslikult kasutanud praegune Hiina riigipea ja HKP peasekretär Xi Jinping.

Samasugust soovi puhastuda ilmutavad Deng Xiaopingi sõnul ka mitmed avastatud „kolmandad isikud“, kes on pärast oma kahjustava tegevuse ilmsiks tulekut oma tegevust kahetsenud ning lubanud muutuda. Sama on endiselt märkimisväärne osa neid, kes ei ole kahetsenud ning varjavad end teiste parteiliikmete seas. Siinkohal ei soovi Deng Xiaoping öelda konk-reetselt välja, et ta on teadlik selliste liikmete suurest hulgast ja nende avastamisest varem või hiljem, vaid tema eesmärgiks on iga keskkomitee liikmele saata selge parteidistsiplinaarne meeldetuletus. See tähendab, et iga HKP juhtkonna liige ja sealt edasi madalama astme liige peab enese-kaemuse tulemusel jõudma selgele arusaamale, et ta peab rangelt joon-duma partei ametliku ideoloogia ja suuniste järgi.

Kõne edasises osas ütleb Deng Xiaoping samuti väga selgelt välja, et üles-kutse „kolmandad isikud“ avastada ja vaigistada ei tulene partei seis-u kohalt mitte niivõrd majanduslikest kuritegudest, vaid just poliitilistest erimeelsustest ning majanduskuritegudele osutamine on vaid avalikku-sele mõeldud kate, mille varjus opositsionääre vaigistada. Deng Xiaoping loetleb oma kõnes üles mitu põhjust, miks just „kolmandad isikud“ on kõige ohtlikumad ning kõik põhjused on otseselt seotud poliitikaga. Esi-teks annavad tooni ja kujundavad teiste arvamust erinevad agitaatorid ja teesklejad, kes oma tegelikke seisukohti varjates ootavad oma rünnakute tegemiseks õiget momenti. Deng Xiaoping ütleb: „Selliseid järjekindlalt oma klikke üles ehitavaid parteiliikmeid on laiali üle terve riigi, paljud nende võtmeisikutest on noored ja haritud, kes jutlustavad oma nägemust juba aastaid. Selliseid elajalike poliitambitsioonidega liikmeid ei saa eirata,

vaid nad tuleb partei korrastamise käigus likvideerida, sest vastasel korral kujunevad neist viitsütikuga pommid.³⁹

Deng Xiaopingi säärase kujundliku sõnavõtu taustaks olid tol ajal Hiinas aset leidnud põhjalikud reformid, mis paljudele ei meeldinud, ning paljude soovimatus mitmete initsiatiividega kaasa tulla. Kritiseerisid nii vasakradikaalid kui ka parempoolsed, kelle arvates ei toonud majandusreformid kaasa poliitilisi reforme. Seepärast peab Deng Xiaoping vaenlase kuvandi kaudu tugevdama parteidistsipliini ning rõhutama partei peaideoloogia järgi joondudes ühtsuse vältimatut vajalikkust. 1980. aastate alguse poliitilist keskkonda kujundas suuresti kultuurirevolutsiooni järgne ülesehitustöö nii majanduslikus kui ka vaimses mõttes. Paljud endised tagakiusatud isikud rehabiliteeriti ja vasakradikaalset suunda pooldavad liikmed vahistati või sunniti vaikima. Erinevalt Mao Zedongi ajastust ei tähendanud Deng Xiaopingi reformid üldiselt massilisi repressioone. Deng Xiaoping andis tihti siseopositsionääridele võimaluse oma vaateid kahetseda ja minna karmide tagajärgedeta edasi. Aja jooksul aga selgus, et parteisiseseid vastutõtjaid on endiselt väga palju ja tekkis vajadus parteisisese ideoloogilise raputuse järele. Seetõttu pidigi Deng Xiaoping kui partei ja riigi vaimne juht keset reforme esinema sellise jõulise sõnavõutuga.

Kõne edasises osas jätkab Deng Xiaoping retooriliselt, kuidas rahvas ootabki parteilt majanduskuritegusid ja muid raskeid kuritegusid sooritanud isikute (mõeldes parteiliikmeid) karistamist, öeldes: „Kuritegusid sooritanud isikuid tuleb karistada seaduse kogu rangusega“.⁴⁰ Samasugust retoorikat on kasutanud ka HRV praegune riigipea Xi Jinping, kes teise ametiaja (2017/2018–2022/23) jooksul astus üha rohkem avalikkuse ette sõnumiga, et rikkumiste korral tuleb täie rangusega seadust rakendada ja juhtida riiki seaduste järgi. Siinkohal ei peeta Deng Xiaopingi ega Xi Jinpingi puhul silmas läänelikule demokraatiale omast õigusriigi põhimõtetest lähtuvat riigijuhtimist (ingl: *rule on law*), vaid seadusega valitsemist (ingl: *rule by law*) ehk valitsemisstiili, mille tunnusjooneks on režiimivastaste isikute vaigistamine ja likvideerimine seaduse maksimaalse rangusega. Harvardi Ülikooli professor Tony Saichi sõnade kohaselt toimub Hiinas niimoodi valitsedes „ühiskonna distsiplineerimine“.⁴¹ Deng Xiaoping ütleb enda kõnes kujundlikult, et „rahva seas valitseva hirmu tõttu ei saa partei lubada tiigritel naasta mägedesse, vaid rangeid

39 Samas: 37.

40 Samas: 38.

41 Saich 2004: 139.

meetmeid rakendades tuleb nad kinni panna“. Tiigrite motiiv oli väga levinud ka Xi Jinpingi esimese (2012/2013–2017/2018) ametiaja jooksul, kui ta esines üleskutsetega tiigrid kinni püüda ehk majanduskuritegude ettekäändel mõjukad teisitimõtlejad vangistada.

HKP juhid on oma poliitikat rakendades läbi ajaloo apelleerinud rahva ootustele. Siinkohal mängib tähtsat osa keiserliku Hiina ajalooline pärand, mille kohaselt on keiser saanud maapealses maailmas valitsemiseks Taevalt mandaadi (天命), kuid rahval on legitiimne õigus rahulolematuse korral keiser kukutada. Rahva ja keisri suhet on HKP oma võimul püsimiseks oskuslikult ära kasutanud ning rakendanud seda pingelistel aegadel oskuslikult enda välis- ja sisevaenlaste vaigistamiseks. Tegemist on teadliku taktikaga, et kasutada Hiina ühiskonnas ära Taevalt mandaadi volituse pärandit ja suruda rahva ootustele viidates ametliku ideoloogia kehtestamiseks peale oma vaated. See tähendab, et HKP eeldab ja ühtlasi käitub selle eelduse kohaselt, et rahvas on leppinud HKP ainuvõimuga ega kipu teda rahva heaolu kasvu tingimustes võimult kukutama. Vastutasuks saab HKP rahvalt legitiimse võimukandja ja rahva esindaja rolli ning võib seda kuritarvitamata riiki juhtida. Siinkohal ei ole tähtis, kas rahvas on HKP ainuvõimuga ka tegelikult leppinud. Seni, kuni see garanteerib ühiskondliku korra ja poliitilise stabiilsuse koos majanduskasvuga, on HKP-l võimalik apelleerida rahva ootuste mõistmisele ja nende täitmisele.

Seevastu siseopositsionääre kujutatakse kui rahva tahte mittemõistjaid, kellega kaasaminek toob ühiskonnale hukatust. Konfutsianistlikus ühiskonnas on valitsejale – selle kõne kontekstis 1980. aastate alguse Hiinas Deng Xiaoping ja tema lähedased mõttekaaslased HKP lavvikus – vastu hakkamine kultuuriliselt ohtlik tee, millele astumiseks peab olema oma õnnestumises väga veendunud. Seda enam, et tolle aja Hiina oli just väljunud Mao Zedongi pikast diktatuurist, mis lõppes tema surmaga 1976. aastal ja pani punkti ajastu lõppu tähistavale repressiivsele ja kaootilisele kultuuri revolutsioonile. HRV ülesehitamise perioodil surus režiim halastamatu jõuga maha kõik teisitimõtlejad ning konkureerivad ideed ja ideoloogiad. Mao Zedongi surmale järgnes HKP sisevõitlus vasakradikalismiga, mille juhtfiguur oli juba nimetatud Mao Zedongi abikaasa Jiang Qing ning kes jäi võimuvõitluses alla ja vahistati. HKP-s ja ühiskonnas oli justkui toimunud poliitiline puhastumine, kuid tegelikkuses tõid ulatuslikud reformid kaasa tugeva siseopositsiooni, kelle ajendiks võis olla nii lihtne võimuiha kui ka truudus vasakradikalismile ehk maoismile.

Selles poliitilises keskkonnas sobis HKP juhtide meelest edasiminekuks vaid üks tee. Seetõttu tuli siseopositsiooni vaigistamist jätkata ka reformide läbisurumiseks ja kui see tähendas sisepingete tõttu teisitimõtlejate jõulist mahasurumist, siis tuli seda teha.

Rahva ootustest rääkides positsioneeritakse ennast nende ainuteadjana. Mõistagi on siinkohal rahva ootuste ja õige ideoloogia üle otsustaja väike ringkond partei juhtkonnast või näiteks Deng Xiaoping ainuisikuliselt. Siseopositsioonil on reeglina üsna keeruline rahva ootustele vastu astuda. Ennast kehtestada sooviva poole retoorilise üleskutse taga – arvestada rahva huve – peitub sõnum hoida õiglaselt mõtleja ja käituva enamuse poolele ning selle enamuse vastu minek ei oleks mõistlik. Siin on paslik meenutada eespool kõlanud Deng Xiaopingi osutust partei varju peituvatele valelikele ja teesklevatele liikmetele, kes ootavad oma vaadete levitamiseks õiget hetke. Asudes aga rahva tahte ja ootuste mõistja ossa, soovib ametliku ideoloogia kehtestaja elimineerida võimaluse teisitimõtletajatel õige hetke saabumisel oma vaateid levitada ja kinnistada. Seepärast annab kehtestaja üheselt mõista, et rahva tundeid ja ootusi suudab mõista ainult üks pool ning teiste ponnistused konkureerivaid vaateid levitada päädivad rahva ootuste vastu eksimise tõttu ilmselge ebaõnnestumisega.

Deng Xiaoping annab oma kõnes lühikese ülevaate kultuurirevolutsiooni järgsest sisepingetega heitlevast traumeeritud Hiina ühiskonnast, kus pärast Mao Zedongi surma proovivad partei ideoloogilist põhisuunda kehtestada erinevad äärmused. Ta osutab, et peab võitlema nii vasak- kui ka paremäärmuslusega. „On kõigiti õige, et pärast kolmandat täiskogu-istungit oleme kulutanud palju energiat „kultuurirevolutsiooni“ ning sellele eelnevate poliitiliste liikumiste ja vaadete vasakpoolsete eksimuste parandamisele, sest me ei saa lubada säärase „vasakpoolsete“ eksimuste kordumist,“⁴² ütleb Deng Xiaoping. Ta lisab: „Paljud seltsimehed arvavad ajaloo õppetunde käsitledes lihtsameelselt, et ideoloogilisest võitlusest rääkimine ja karmide karistuste määramine on kohe „vasakpoolsus“, osutades sellega ainult „vasakpoolse“ probleemile, kuid jättes mainimata parempoolse. Selline pehme ja lõtv käitumine on teine äärmus.“⁴³ Deng Xiaoping viitab siin selgelt soovile suruda maha nii vasak- kui ka parempoolne äärmus ning valida HKP ja HRV suunaks kuldne kesktee.

Vasakpoolse äärmuse tekitatud vigade hukkamõist oli 1978. aasta detsembris toimunud HKP keskkomitee täiskogu istungi üks tähtsamaid

42 Deng 2007: 37.

43 Samas: 37–38.

saavutusi, millega sillutati teed põhjalike reformide läbiviimiseks. HKP edasise arengu jaoks oli sellel istungil väga tähtis mõista hukka vasakpoolsete tekitatud majanduslik, ideoloogiline ja mainekahju. Soovimata katkestada HKP ajaloolist lineaarset kestvust, ei saanud istungil mõista vasakpoolsete eksimuste eest peasüüdlasena hukka Mao Zedongi ennast. Nii oleks seatud kahtluse alla kogu HKP ideoloogiline vundament ja sellega koos HKP legitiimse õiguse jätkumine rahvast esindada. Seetõttu tehti süüdlasteks Mao Zedongi abikaasa Qing Jiang ja tema mõttekaaslased, hilisema nimetusega „nelikjõuk“.⁴⁴

Parempoolsus seevastu ei saanud reformide juurutamise alguses kaugeltki nii suurt tähelepanu kui vasakradikaalsed jõud, sest ühiskond oli just väljunud vasakradikaalsest reaalsusest ning partei esmane huvi oli suruda maha riigile majanduslikku kahju toov vasakradikaalne maoism. Üleskutsed ohjata parempoolsust tekkisid seoses parteis ja ühiskonnas üha laiemalt ning häälekamalt levinud liberaal-turumajanduslike reformide ootustega. Nende levitajad soovisid suunata HRV arengut tegeliku turumajanduse ja vaba ühiskonna (seda heidab Deng ette kõne edasises osas, lk 43) poole. Deng Xiaoping ja HKP aga ei saanud lubada liiga radikaalseid reforme, sest see oleks nii parteis kui ka ühiskonnas tekitanud sügava lõhega polariseerivad erimeelsusi. Tolle aja hapras majanduslikus olukorras ei saanud selliseid sisepingeid lubada. Samas on ennatlik väita, et Deng Xiaoping vältis edasisi reforme vaid põhjusel, et ta soovis vältida sisepingeid. Pigem on tõenäoline, et Deng Xiaoping uskus siiralt sotsialismi jätkusuutlikkusse ja pidas sotsialistlikku süsteemi Hiina jaoks ainuõigeks. Seda väidet toetavad tema arvukad teised 1980. aastate kõned, mis viitavad selgelt soovile ehitada Hiinas üles sotsialistlik ühiskonnamudel. Selle majanduslikku ja tehnoloogilist potentsiaali taheti võimendada moodsa tehnoloogia ja teadmistega, mida omakorda oli võimalik riiki meelitada vaid Hiina avamisega välismaailmale. Nii nagu praegune HRV riigijuht ja HKP peasekretär Xi Jinping on korduvalt osutanud kaasaegse sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisele, rääkis ka Deng Xiaoping oma 1980. aastate kõnedes mitu korda kaasaegse sotsialistliku Hiina mudeli loomisest.

Deng Xiaopingi kõnest välja kooruv tolle aja sisepingeid täis Hiina on igati kõrvutatav praeguse Hiinaga, sest siseopositsionääride vaigistamise meetodid on jäänud tegelikult samaks. Eespool pikema vaatluse all olnud

44 Hiina keeles 四人帮 ja inglise keeles „Gang of Four“. Pikemalt vt joonealuses märkuses nr 10.

majanduskuritegude eest karistamine on laialt kasutusel ka Xi Jinpingi võimuletuleku järgses Hiinas. HKP jaoks on tähtis veenda rahvast oma tegude õigluses ja korrektsuses. Parteiliikmete esimene karistus liigsete väljaütlemiste eest on distsiplinaarkaristus, mille alusel ei ole küll võimalik isikuid vangistada, kuid seada parteipõhikirja punktidest lähtudes isikule erineva raskusastmega sanktsioone. Majanduskuritegu on rahvale aga kergesti mõistetav ning selgema signaali andmiseks kasutatakse siseopositsionääride vaigistamiseks just süüdistusi majanduskuritegudes.

Kõne edasises osas, pärast tõdemust, et kuritegusid sooritanud parteiliikmeid tuleb rangelt karistada, läheb Deng Xiaoping üle leebemale toonile ning ütleb: „Organisatoorse karistuse rakendamise vajadus partei korras- tamisel puudutab kogu parteist vaid väikest osa, enamiku liikmete puhul piisab parteilisuse tugevdamisel ideoloogilisest harimisest.“⁴⁵ Selle lau- sega annab Deng Xiaoping mõista, et mitte „teie“ kõik ei ole „meie“ (partei peaideoloogi ja mõttekaaslaste) vastu, vaid karistust väärrib vaid väike osa parteiliikmetest ning ülejäänud vajavad partei põhiolemuse mõistmi- seks vaid ideoloogilist turgutust. Organisatoorne karistus tähendab partei põhikirja punkte ja vaimu jämedalt rikkunud isikule määratud karmimaid sanktsioone, nagu ametist tagandamine või parteiliikmesuse ajutine pea- tamine või lõpetamine. Selline karistus kaotab aja jooksul oma kehtivuse, kuid seab tõusule parteihierarhias selged piirangud.

Ülejäänud kõne keskendubki vajadusele viia HKP-s parteidistsipliini parandamiseks läbi ideoloogiline turgutus. „Vaja on, et kogu partei näi- takse ideoloogia, poliitika ja vaimu tasandil selget edasiminekut,“⁴⁶ ütleb Deng Xiaoping, ning selleks tuleb kõikidel liikmetel ametist ja tähtsusest sõltumata viia läbi enesekriitika (自我批评).⁴⁷ Viimane on termin, mida on parteiliikmete distsiplineerimiseks kasutatud läbi kogu partei ajaloo kuni tänapäevani. Üldiselt viitab üleskutse viia läbi enesekriitikasessioone partei juhtkonna rahulolematusele partei toimimisega. Enesekriitika- sessioon ei ole pelk sõnakõlks, vaid selle käigus on parteiliikmetele kor- ralduslikult ette nähtud regulaarsed enda tegevust kritiseerivate esseede kirjutamine. Kirjutamisest loobumine või sisutu essee koostamine ei ole üldjuhul samuti võimalik, sest enesekriitikasessioonide ajal määratakse isikutele järelevaatajad, kes peavad hindama kirjutatud essee sisu ja selle vastavust HKP ideoloogiale.

45 Deng 2007: 38.

46 Samas.

47 Samas.

Siit edasi nimetabki Deng Xiaoping ära teise tähtsa HKP toimimist halvava probleemi – ideoloogiarindel ei tohi lubada vaimset saastumist (思想战线不能搞精神污染).⁴⁸ Kõigepealt tunnistab Deng Xiaoping kirjeldavas ülevaates, kuidas avaral ideoloogiarindel – nagu poliitika, kunst, majandus, patriotism, propaganda, teooriate teaduslik arendus, film, teater, kirjandus, muusika ja tants – on olukord üldjuhul hea, kuid lisab siis otsekoheselt: „Aga teooria ja kunstide valdkonnas on siiski palju probleeme ning valitseb üsna tõsine segadus, eriti mis puudutab vaimset saastumist. Sellest tahangi ma täna tõsiselt rääkida“.⁴⁹

Deng Xiaopingi sõnul peaksid ideoloogiarinde sõdalased olema inimkonna insenerid (人类工程师). „Praegusel muutuste ajal, kui toimub sotsialistliku vaimu ja tsivilisatsiooni ülesehitamine ning kogu sotsialismi ülesehitamine, on nende vastutus ideoloogilise hariduse valdkonnas erakordselt suur,“⁵⁰ juhatab Deng Xiaoping sisse järgneva pika ülevaate HKP-d ja HRV-d painavatest ideoloogilistest probleemidest. Kokkuvõttes võib öelda, et nende probleemide alge peitub eespool kirjeldatud kultuuri-revolutsioonist traumeeritud ja majanduslikult laostunud ühiskonna kiires avanemises. See tõi endaga kaasa tugevad lääne mõjud ning tekitas paljudes soovi liikuda vaba ühiskonna suunas. Deng Xiaoping ütleb, et „inimkonna insenerid peaksid marksismi ja sotsialismi lippu kõrgel hoides läbi oma vaimse toodangu juhtima ja harima inimesi õigesti mõistma ajalugu ja tänapäeva ning hoidma nende usku sotsialismi ja partei juhtrolli, et nad innukalt ja aktiivselt edasi liiguksid ning ilmutaksid võitluslikku vaimu kaasaegse sotsialismi ülesehitamiseks, kuid kahjuks tegelevad mõned inimesed hoopis teiste eksitamisega“.⁵¹

Peamine põhjus eksitamises süüdistamises on tol ajal Hiinas levima hakanud üleskutsed liikuda humanismi (人道主义) ja vabaduste (自由) suunas. Deng Xiaoping ütleb selliste üleskutsete peale: „Osad seltsimehed arutavad palavikuliselt inimväärtustest, humanismist ja niinimetatud irdumisest. Neid ei huvita kapitalismi kritiseerimine, vaid kritiseeritakse hoopis sotsialismi“.⁵² Irdumine (异化) tähendab HKP marksistlikus sõnavaras kollektiivist eristumist, individuaalsete sihtide poole püüdlemist, mille tulemusena vormuks inimõigusi arvestav liberaalne demokraatia. HKP seevastu rõhutab alati kollektiivi õigusi, kasutades demokraatia

48 Samas: 39.

49 Samas.

50 Samas: 40.

51 Samas.

52 Samas: 40–41.

sildi alla „rahva õigust“ (民权) „inimõiguste“ (人权) vastu. Kõne lõpus ütleb Deng Xiaoping otse välja, et „mitte keegi ei tohi arvata, et ta seisab poliitikamaastikul parteist kõrgemal“ ning partei ülesanne on marksismi lippu kõrgel hoides „vabadus alistada“ (克服自由).⁵³

Siin tuleb selgelt välja, et HRV avanemine tõi kaasa sotsialismi tugeva kriitika ja ühiskonnas levisid üha rohkem läänelikud väärtused. Deng Xiaopingi hinnangul ei tohi selliste üleskutsetega kaasa minna, sest need kahjustavad sotsialismi. Nii ütleb ta: „Kodanlased defineerivad ise, kuidas humaansust peaks mõistma ja käsitlema, ning ütlevad kritiseerides, et sotsialism on humaansuse vastu.“⁵⁴ Ilmselt tulevad siin välja ühiskonnas levinud sügavad pinged, mis esitavad HKP ametlikule vaatele alternatiivsed vaated ja seavad kahtluse alla HKP valitud tee.

Mõistagi ei saanud Deng Xiaoping HKP seisukohast vaadates sellist pluralismi lubada, sest nagu ta eespool oma kõnes „tiigritele“ ja „viitsütikuga pommidele“ viidates osutas, tähendaks liigne leppimine erinevate vaadete nende veelgi laiemat levimist. Deng Xiaoping ei kavatsenudki konkureerivate vaadetega leppida ja tõi oma kõnes pikka kriitikat edastades appi värvika sõnakasutuse. „On inimesi, kes oma ebaterveid vaateid, ebaterveid kirjutisi ja ebaterveid lavastusi kasutades saastavad teiste inimeste soovide vastu minnes nende hingi. Vaimse saastumise olemuseks on oma kõikides vormides levitada kodanluse ja ekspluateerimise roiskunud ja dekadentlikku maailmavaadet, külvates sotsialismi ja sotsialistlike tegevuste ning Hiina Kommunistliku Partei vastast skeptilist meelelaadi.“⁵⁵ Säärane värvikas sõnakasutus HKP juhtfiguuri poolt võib esmapilgul tunduda kohatu, kuid HKP propagandapraktikas on kriitika edastamisel emotsionaalne sõnakasutus ja kujundlike väljendite kasutamine tavapärane. Tänapäeva Hiina diplomaadid, tuntuimad neist näiteks HRV endine suursaadik Prantsusmaal ja 2025. aastast Hiina välisministeeriumi Euroopa asjade eriesindaja Lu Shaye (卢沙野) ning endine Hiina välisministeeriumi pressiesindaja Zhao Lijian (赵立坚), kasutavad Hiina huve kaitstes kohati lausa labast tänavažargooni ning Hiina kesktelevisiooni CCTV tähtsaimas uudistesaares *Xinwen Lianbo* (新闻联播) on otsekohese kriitika edastamiseks olemas eraldi rubriik nimega „Rahvusvaheline terav kommentaar“ (国际锐评).

53 Samas: 46.

54 Samas: 41.

55 Samas: 40.

HKP läbiv joon kogu partei ajaloo vältel on olnud vastandumine välismaailmaga. Deng Xiaopingi ei hoiu valvsusele üles kutsudes end tagasi ning ütleb kõne edasises osas, et kõik need abstraktsed ideed, mida ühiskonnas levitatakse, on hiinlaste jaoks arusaamatud, sest kultuuritase pole selle mõistmiseks kuigi kõrge (我们的人民生活水平和文化水平还不高) ning seda segast olukorda võivad ära kasutada „sotsialismivastased elemendid ning välismaa ja Taiwani spioonid“.⁵⁶

„Ainuke lahendus,“ ütleb Deng Xiaoping, „on aktiivselt edendada materialistlikku tsivilisatsiooni ja kultuurilist tsivilisatsiooni.“⁵⁷ Siinkohal viitab Deng Xiaoping üheselt, et paralleelsete maailmavaatelistel kiusatuste likvideerimiseks tuleb arendada inimeste materiaalist heaolu. Esmapilgul tundub see iseenesestmõistetav, et majandusliku järje pideval paranemisel ei keskenduta eksistentsiaalsete küsimustele inimväärikusest ja inimõigustest, vaid haridusele ning karjäärile. HKP kontekstis on materiaalse heaolu kasvatamine aga põhimõttelise tähtsusega, sest siiani on HKP legitiimsus riiki juhtida tulnud rahva poolt vaid tänu majandusliku heaolu kasvatamisele.

Üldse on sotsialismi propageerivaid tooteid liiga vähe, ütleb Deng Xiaoping, ning osad inimesed suhtuvad „rahvale teenuste pakkumisse“ leigelt. Ta ütleb: „Osad inimesed on partei keskkomitee poolt käibele võetud loosungitesse – nagu „kultuur teenib inimesi ja sotsialismi“ – suhtumas leigelt“.⁵⁸ Siin kasutab Deng Xiaoping HKP ühte kõige tähtsat terminit – „rahvast teenima“ (为人民服务). Kontekstist tuleb aga välja, et „rahvast teenima“ ei tähenda inimeste soovidele vastutulekut ja soovide täitmist, vaid inimeste harimist, ideoloogilise sisuga kultuuri ja vaimu tootmist ning rahvale institutsionaalsel viisil edastamist. See tähendab, et rahvas tegelikult ei osale HKP osutatavate „teenuste“ sisu loomisel, vaid HKP kujundab „teenuste“ osutamise kaudu rahva mõttemaailma.

Deng Xiaoping ütleb, et selle asemel, et sotsialismi propageerivat toodangut publitseerida, „levitatakse abstraktset individualismi ja humanismi ning arvatakse, et sotsialistlikus ühiskonnakorras tuleb irdumine seada toodangu keskseks temaatikaks. Osa toodangust propageerib üldse erootikat“.⁵⁹ Mõistagi on Deng Xiaopingi kriitika alla sattunud uued ideed ja vaated saanud Hiinasse läänest. Lääne kritiseerimisel ei hoiu Deng

⁵⁶ Samas: 41.

⁵⁷ Samas.

⁵⁸ Samas: 42.

⁵⁹ Samas: 43.

Xiaoping end aga tagasi, nimetades läänes kohati levivat maailmavaatelist toodangut madalatasemeliseks (低级) ja vulgaarseks (庸俗), mida ei tarbita palju isegi läänes. „Mis puudutab lääne akadeemilise toodangu valimatut tutvustamist ja isegi lääneriikides madalatasemeliseks ja vulgaarseks ning kahjustavaks peetavaid raamatuid, filme, muusikat, tantse ja salvestisi, siis seda on viimastel aastatel riiki tulnud üsna palju. Sellise lääne kapitalismi allakäinud kultuuriga ussitatakse meie noori. Sellist olukorda ei saa sallida.“⁶⁰ Suure tõenäosusega osutab Deng Xiaoping siin vähemalt osaliselt lääne popkultuurile, mille sisu peetakse Hiinas seniajani liiga vabameelseks, rääkimata 1980. aastate alguse Hiinast, kui konservatiivne ühiskond alles alustas tutvumist lääne popkultuuriga. Samas on väga suur tõenäosus, et „noori ussitava erootilise toodangu“ all mõeldakse palju laiemat riiki saabunud lääne kultuuritoodangut kui vaid popkultuur. „Erootika“ vastu võitlemise sildi all on eesmärk peatada ka marksismi ja sotsialismiga konkureerivate ideoloogiate levik. Seda väidet kinnitab kõne edasine osa, kui Deng Xiaoping ütleb, et selline riigile hukatuslik ja rahvast eksitav (祸国误民) ideoloogiline saastumine (精神污染) võib soodustada osa inimeste seas levivaid kahtlusi ja isegi partei juhtrolli eitamist (助长一部分人当中怀疑以至否定社会主义和党的领导的思潮).⁶¹ Partei juhtrollis kahtlemist aga ei saa mitte mingil juhul lubada, sest nagu Deng Xiaoping ütleb: „Sotsialistlik süsteem ja partei juhtroll on Hiina Rahvavabariigi loomise ja kogu rahvast ühendava võitluse alustaladeks“.⁶² Kasutades Deng Xiaopingi samas kõnes eespool öeldud sõnu – „mis mõte siis sotsialismil üldse veel on?“ (干社会主义还有什么意义呢),⁶³ laguneks HKP juhitud sotsialistlik HRV.

Kõne edasises osas rõhutab Deng Xiaoping juba kolmandat korda tulevikku vaadates hoiatavalt, et kuigi ideoloogilise saastamisega tegeleb väike osa inimesi, ei saa seda sallida, sest nende poolt rikutud hingedega noored on küll HKP ja HRV tulevik, kuid ka edaspidi peavad partei ja riik jätkama sotsialistlikul suunal. Ta ütleb: „Ei ole vaja arvata, et väikesest kogusest ideoloogilisest saastumisest ei juhtu midagi, et see on torm veeklaasis. Mõned asjad ei pruugi lühikese aja jooksul paksu pahan dust küll tekitada, kuid kui me neile õigel ajal tähelepanu ei pööra ega võta nende leviku peatamiseks tarvitusele jäikasisid vastumeetmeid, siis võib veelgi rohkem inimesi minna eksiteele ning tagajärjed oleksid siin

60 Samas: 44.

61 Samas.

62 Samas.

63 Samas: 42.

äärmiselt tõsised. Pikas perspektiivis vaadates puudutab see meie tegevusi ning seda, millised inimesed meie töö üle võtavad. See puudutab partei ja riigi saatust ning tulevikku.⁶⁴ Selle lõiguga tuleb väga selgelt välja Deng Xiaopingi veendunud plaan läänest tulnud konkureerivaid ideoloogilisi mõjusid takistada, sest muidu satub HKP ja sotsialistliku Hiina eksistents küsimärgi alla. Selguse mõttes tuleb tõdeda, et Deng Xiaoping rõhutas endiselt läänelt õppimist, kuid seda valikuliselt ja eeskätt tehnoloogia valdkonnas,⁶⁵ et kasvatada seeläbi Hiina majanduslikku võimsust. Maa-ilmavaateliselt ega poliitilise süsteemi osas ei ilmutanud Deng Xiaoping kordagi soovi lääne liberaalsest demokraatiast midagi õppida. Analüüsitav kõne näitab hoopis, et ei puudunud mitte ainult soov õppida, vaid lausa tehti kõik endast olenev lääne ideoloogiliste mõjude peatamiseks.

Kõne lõpeb üleskutsega veelgi enam tugevdada partei juhtrolli ideoloogiarindel (必须大力加强党对思想战线的领导).⁶⁶ Sellele järgnevalt nendib Deng Xiaoping oma kõnes, et 1978. aasta keskkomitee täiskogu istungi ja 1982. aasta XII parteikongressiga on HKP juba kokku leppinud edasise ideoloogilise suuna, kuid selle jõustamine pole olnud piisavalt efektiivne.⁶⁷ Seejärel annab ta mõista, miks ta pidas selle ideoloogiarinnet puudutava ajaloolise kõne just keskkomitee täiskogu istungil, lisades: „Kõik parteikomiteed ja nende tegevuste eest vastutajad alates HKP juhtkonnast kuni omavalitsuste tasandini peavad kindlasti pöörama tähelepanu teooria- ja kultuurimaastikul toimuvale ideoloogiarinde olukorrale, probleemidele ja tegevustele.“⁶⁸ Vertikaalselt ülesandeid täites tuleb paralleelselt pidevalt tegeleda enesekriitikaga,⁶⁹ lisab Deng Xiaoping.⁷⁰

Deng Xiaoping kutsub üles tegema aktiivset kriitikat, kuid kriitika tegemise eesmärk ei ole liikuda vaba ühiskonna poole. Vastupidi, seda tuleb hoopis vältida ning mõista kriitika tegelikku sisu, milleks on kritiseerimise kaudu muuta sotsialism veelgi täiuslikumaks.⁷¹

64 Samas: 45.

65 Samas: 44.

66 Samas: 45.

67 Samas.

68 Samas.

69 Enesekriitika kesksest rollist on selgitatud selles analüüsis eespool.

70 Deng 2007b: 46.

71 Samas: 47.

Kokkuvõte

1983. aastal HKP keskkomitee täiskogu istungil peetud Deng Xiaopingi kõne oli ajaloolise tähtsusega, sest selle kõnega anti HKP juhtkonnale selge ülesanne pidada kinni marksismist ja sotsialismist. Aastaks 1983 olid ligi viis aastat kestnud majandusreformidega hakanud Hiinas üha rohkem levima üleskutsed reformida ka poliitilist süsteemi. Deng Xiaoping aga mõistis kõik konkureerivad ideoloogiad hukka ning andis karmi suunise nende levik peatada. Kogu 1980. aastate jooksul ei suudetud Hiinas läänest tulnud ideoloogilisi mõjusid tegelikult lõplikult peatada ega vaigistada. Nende üha süvenedes jõuti hoopis poliitilisse tupikusse, mis kulmineerus 1989. aasta meeleavaldustega üle terve Hiina ning mille verisel mahasurumisel oli Deng Xiaopingil keskne roll.

Deng Xiaopingi majandusreformide eesmärk ei olnud Hiina muutmine vabamaks ühiskonnaks või lääneliku turumajanduse omaks võtmine, vaid HKP võimu kindlustamine ja riigi moderniseerimise kaudu tingimuste loomine võimsa sotsialistliku riigi ülesehitamiseks. Kõneanalüüs toob esile, et Deng Xiaoping oli läänelike ideede mahasurumiseks ja HKP ideoloogilise ühtsuse tagamiseks valmis kasutama repressiivseid meetmeid. Ta oli repressiivsete meetmete võtmise põhjendatuses sügavalt veendunud, sest nagu ta ise korduvalt retooriliselt argumenteeris, hävineks HKP kadumisel ka Hiina riik ning lääneliku elulaadi vohamist ei tohi Hiinas lubada mitte mingil juhul.

Deng Xiaopingi 1983. aasta kõne oli ideoloogilise kontrolli tugevdamisel ja teisitimõtlejate vastu suunatud kampaania algatamisel katalüsaatoriks. Kõneanalüüs toob välja, et selle kõne eesmärk oli tugevdada partei juhtrolli ja tagada, et kõik parteiliikmed järgiksid ametlikku ideoloogiat. Ta keskendus oma kõnes ja sellele järgnenud repressiivses kampaanias „vaimse saastumise“ ohtlikkusele, mille all mõeldi selliseid läänelikke ideid nagu humanism ja vabadus.

Seega võib põhjendatult argumenteerida, et kuigi Deng Xiaopingi radikaalsed majandusreformid ja riigi avanemine maailmale löid turumajanduslike sugemetega tingimused Hiina majanduse taastamiseks ja pikaajaseks kasvuks, viis ta süstemaatilise ja sügava veendumusega ellu teisitimõtlejate represseerimist ega ilmutanud kordagi soovi Hiinat demokratiseerida. Tema soov Hiina avada taotles eesmärki päästa HKP ja muuta Hiina võimsaks riigiks, mitte võtta üle „humanistlikku“ demo-

kraatiat. Deng Xiaopingi glorifitseerimisel tuleb samal ajal meeles pidada 1980. aastatel vabadusi soovivate hiinlaste represseerimist ja selle õigustamist. Neid tollal Hiinas levinud vabaduspüüdeid eirates on lihtne langeda HKP retoorika lõksu, justkui hiinlastele demokraatia ei sobi. Deng Xiaopingi 1983. aastal peetud kõne analüüs näitab ilmekalt, et neid vabadusi pole hiinlastele nende endi soovidele vaatamata kunagi lubatudki.

Kirjandus

Baracs, Dénes, 1991. *Deng Xiaoping*. Tallinn: Olion. (Originaali tiitel: Baracs Dénes 1987. *Teng Hsziaoping*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó).

Boden, Jeanne 2010. *De essentie van China: communicatie, zakendoen, marketing*". Bussum: Coutinho. (Teine trükk, esmatrükk 2006.)

Brzezinski, Zbigniew 2005. *The Choice: global domination or global leadership*. New York: Basic Books. (Paperback edition. hardcover edition 2004.)

Chu Shulong, **Jin** Wei 2008. 中国外交战略和政治 [Hiina diplomaatiline strateegia ja poliitika]. Beijing: Shishi Chubanshe.

Deng Xiaoping 2007a. 邓小平文选: 第二卷 [Deng Xiaopingi valitud teosed, 2. köide]. Beijing: Renmin Chubanshe. (17. kordustrükk, esmatrükk 1983.)

Deng Xiaoping 2007b. 邓小平文选: 第三卷 [Deng Xiaopingi valitud teosed, 3. köide]. Beijing: Renmin Chubanshe. (20. kordustrükk, esmatrükk 1993.)

Fishman, Ted C. 2009. *Äriühing Hiina: Uue üleriigi tõus on katsumus Ameerikale ja kogu maailmale*. Tallinn: Olion. (Originaali tiitel: Ted C. Fisman 2006. *China, Inc.: How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World*. Scribner.).

Guo, Sujian (ed.) 2006. *China's "Peaceful Rise" in the 21st Century: domestic and international conditions*. Hampshire: Ashgate.

Hiina reformiteabe andmebaas 1983. 中国改革信息库. 党在组织战线和思想战线上的迫切任务 [Hiina reformiteabe andmebaas. Partei kiireloomulised ülesanded organisatsioonilisel ja ideoloogilisel rindel]. <http://www.reformdata.org/1983/1012/1612.shtml>, vaadatud 02.12.2024.

Holm, Mette, **Lykketoft**, Mogens 2008. *Kina: kapitalisme med særlige kinesiske kendetegn*. København: Gyldendal. (Teine trükk, esmatrükk 2006.)

Jiang Zemin 2006a. 江泽民文选: 第二卷 [Jiang Zemini valitud teosed, 2. köide]. Beijing: Renmin Chubanshe.

Jiang Zemin 2006b. 江泽民文选: 第三卷 [Jiang Zemini valitud teosed, 3. köide]. Beijing: Renmin Chubanshe.

Keay, John 2009. *China: A History*. London: Harper Press. (Kordustrükk, esmatrükk 2008.)

Kissinger, Henry 2000. *Diplomaatia*. Tallinn: Varrak. (Originaali tiitel: Henry Kissinger 1994. *Diplomacy*. Simon & Schuster).

Kynge, James 2006. *China Shakes the World: A Titan's Rise and Troubled Future – and the Challenge for America*. New York: Houghton Mifflin Company.

Langeland, Alv Storheid 1981. *Kina-Japan-Korea*". Oslo: J. W. Cappelens. (Kordustrükk koos Harald Munthe-Kaasiga, esmatrükk 1969.)

Qi Pengfei, **Yang** Fengcheng 2007. 当代中国编年史: 1949.10–2004.10 [Tänapäeva Hiina kroonika: oktoober 1949 – oktoober 2004]. Beijing: Renmin Chubanshe.

Rittenberg, Sidney, **Perry**, Stephen et al. 2008. *My Thirty Years in China: 1978–2008. True-Life Stories of a Changing China*. Horsham: Aca Publishing.

Roberts, John Anthony George 2007. *Hiina ajalugu*. Tallinn: Valgus. (Originaali tiitel: Roberts, J. A. G. 1999. *A History of China*. London: Macmillan Press).

Saich, Tony 2004. *Governance and Politics of China*. New York: Palgrave Macmillan. (Kordustrükk, esmatrükk 2001.)

Schwartz, Peter, **Leyden** Peter, **Hyatt** Joel 2000. *Suur buum: visioonid saabuvaks külluseajastuks*. Tartu: Fontes. (Originaali tiitel: Schwartz, Peter; Leyden, Peter; Hyatt Joel 1999. *The Long Boom: a vision for the coming age of prosperity*. Perseus Books.)

Zheng Yongnian 2010. *The Chinese Communist Party as Organizational Emperor: Culture, Reproduction and Transformation*. London, New York: Routledge.

Zou Shengping 2013. 中国特色社会主义与民主社会主义: 瑞典模式比较研究 [Hiina eripärage sotsialism ja demokraatlik sotsialism: Rootsi mudeli võrdlev uurimus]. Beijing: Zhishi Chanquan Chubanshe.

Terrill, Ross 2006. *Uus Hiina impeerium*. Tartu: Ilmamaa. (Originaali tiitel: Ross Terrill. *The New Chinese Empire And What It Means for the United States*. 2003. Basics Books.)

United Nations Database 2022. *UN Basic Data Selection, GDP Per Capita US Dollars 1970–2022*. <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Basic>

Xi Jinping 2021. 习近平谈治国理政: 第一卷 [Xi Jinping Hiina valitsemisest, 1. köide]. Beijing: Waiwen Chubanshe. (2014. esmatrükk, 2021. 2. versiooni 9. trükk.)